

tècniques, amb la creació del Centre de Terminologia TERMCAT (1985), per tal de fer del català una llengua apta per a totes les funcions d'una societat moderna.

Des del primer moment també, Aina Moll va promoure activament el respecte i la protecció que l'Estatut assegurava a l'occità aranès: una comissió d'experts va començar a preparar la normativa ortogràfica de l'occità aranès el juny de 1980, i el 1982 ja estava establerta i es podia ensenyar aranès a les escoles. Així va començar el procés que ha portat a l'oficialitat plena de l'occità aranès.

Un primer balanç d'aquells anys inicials de la política lingüística va tenir lloc en el marc del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), en el qual Aina Moll va ser la Coordinadora de l'Àrea 1 (dedicada als *Plantejaments i processos de normalització lingüística*).

Poc després de deixar el seu càrrec, el 1989, la Generalitat de Catalunya va reconèixer amb la Creu de Sant Jordi la tasca transcendent d'Aina Moll al front de la política lingüística. De retorn a Mallorca, i de nou a l'Institut Joan Alcover, es va implicar activament en una campanya interinstitucional i participativa de normalització lingüística a les Illes Balears, que va coordinar fins a la segona meitat dels anys noranta. El recull *La nostra llengua* (1990) aplega una selecció dels espais *Línia Directa*, difosos aleshores pels mitjans de comunicació en el marc d'aquella campanya.

L'any 1993 Aina Moll havia ingressat a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, a les activitats de la qual va fer aportacions significatives des d'aleshores, especialment amb motiu de les commemoracions de l'Any Alcover (2001) i l'Any Moll (2003). En aquesta darrera ocasió va publicar també la biografia *Francesc de B. Moll: la fidelitat tossuda* (2004).

La seva trajectòria en defensa de la llengua catalana ha estat objecte de molts de reconeixements, a part de la Creu de Sant Jordi —començant pel Premi Ramon Llull del Govern Balear (1987) i el Premi Pompeu Fabra de la Generalitat de Catalunya (2008)—, que es van intensificar a partir de 2010 amb motiu dels seus 80 anys. Aquell mateix any, la Delegació a Palma de l'Institut d'Estudis Catalans li va retre homenatge, la Conselleria d'Educació i Cultura li atorgà la Medalla al Mèrit, i la Secció Filològica li dedicà un espai al portal web de l'Institut d'Estudis Catalans, on es deixa constància de moltes de les seves publicacions disperses (<<https://taller.iec.cat/filologica/Moll.asp>>). El 2011, el col·legi Eugenio López, de Palma, decideix adoptar el nom de Escola Aina Moll i Marquès. El 2012, la Universitat Oberta de Catalunya la investeix amb el doctorat *honoris causa*, el consistori de Palma la distingeix amb la Medalla d'Or de la ciutat i l'Obra Cultural Balear decideix donar el seu nom a un dels Premis 31 de Desembre, que des d'aleshores s'ha atorgat anualment a una persona o entitat que s'hagi distingit en l'activitat a favor de la llengua. Encara el 2015 va rebre del Consell de Mallorca la Medalla d'Or en honor i gratitud de l'illa de Mallorca.

Arran del seu traspàs moltes personalitats i institucions han expressat també el seu reconeixement per les destacades aportacions que va fer a la llengua catalana. Hi afegim el testimoni de la nostra gratitud.

Isidor MARÍ
Institut d'Estudis Catalans

RECORD D'EN GIUSEPPE TAVANI
(Roma, 21 de març 1924 – 22 de març 2019)

Giuseppe Tavani va ser filòleg romànic, especialista —entre altres àmbits— de literatura gallega i portuguesa, catalana, provençal i francesa. Erudit i traductor, va ser un dels pares fundadors de la Filologia romànica a Itàlia, una personalitat acadèmica de gran relleu a nivell internacional i

un Mestre. Va ser doctor *honoris causa* per les Universitats de Barcelona, Lisboa i Santiago de Compostela i Professor Emèrit per la Universitat di Roma «La Sapienza» on va ensenyar durant molts anys. Des del 1973 va ser vocal (fins al 1979), vicepresident (fins al 1988) i president (fins al 1994) de l'AILLC (Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes). En el 1978 va ser soci fundador de l'AISC (Associazione Italiana di Studi Catalani), de la qual va ser vicepresident fins al 1989. Des del 1992 va ser membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Va rebre el Premi Catalonia (1986) de l'Institut d'Estudis Catalans, el Premi Joan-Baptista Cendrós (1995) d'Òmnium Cultural, la Creu de Sant Jordi (1997) de la Generalitat de Catalunya i el Premi Internacional Ramon Llull (2004). Des de la seva fundació (1/2001) va formar part del Comitè Científic Internacional de la *Rivista Italiana di Studi Catalani*, en el número inaugural de la qual va participar amb la contribució *Sei, quattro o cinque?* sobre la cobla plurilingüe de Cerverí de Girona (*Rivista Italiana di Studi Catalani*, 1, 2001, p. 13-26). La seva producció científica és sorprenent, per la seva abundància, varietat, profunditat i rigor filològic i sempre representarà un punt de referència imprescindible per a les noves generacions d'estudiosos i d'investigadors.

Tot i el seu relleu, aquestes dades no reflecteixen adequadament la imatge d'un perfil tan ric també des de la perspectiva humana. És per això, per a tractar de recordar també aquest component fonamental de la personalitat de Giuseppe Tavani i de la seva activitat investigadora i docent, que hem d'acudir a qui va conèixer de prop i a fons aquesta faceta de l'home a més de la d'acadèmic. Entre les persones que poden testimoniar tot això, Josep Massot i Muntaner és el que millor pot transmetre les impressions i els records d'una col·laboració científica i també d'una amistat que va durar més de quaranta anys.

Per a Josep Massot i Muntaner el coneixement del professor i de l'home Giuseppe Tavani va començar com a col·laboració científica entre dos estudiosos de llengua, literatura i cultura catalanes i es va consolidar al llarg dels anys, desembocant en una profunda amistat. Els seus contactes van començar en ocasió de les activitats de l'AILLC. L'Associació, des del seu període preparatori, a partir dels congressos d'Estrasburg (1968) i d'Amsterdam (1970), i després, des de la seva constitució oficial, en ocasió del congrés de Cambridge (1973), va afavorir de manera extraordinària les relacions entre els estudiosos i investigadors de la cultura catalana. Des del mateix any de la creació de l'AILLC i de l'aprovació del seu projecte d'estatuts (13 de març de 1973), Josep Massot va ser secretari de la seva Junta de Govern fins al 1994 i Tavani va ser vocal fins al 1979, després va ser vicepresident (des del 1979 fins al 1985) i finalment president (des del 1988 fins al 1994). Durant aquells anys els dos van tenir una relació molt estreta, perquè es veien almenys un o dos cops cada any. La presència de Tavani va ser molt assídua: sempre participava a tots els congressos i això va contribuir a estrènyer la seva relació, gràcies també a una col·laboració concreta i eficaç: per exemple, quan s'havien de preparar les actes dels col·loquis, la contribució de Tavani era fonamental, des del punt de vista científic, editorial i també humà; era una persona molt atenta, agradable i amable.

Des del començament, des dels primers contactes personals, doncs, les relacions entre Tavani, a qui deien Beppe, i Massot van ser també amicals, no tan sols científiques o acadèmiques; preparaven coses a Montserrat i també amb la Giulia Lanciani, la seva dona, es van fer molt amics. Quan Antoni Badia Margarit —primer president de l'AILLC i promotor del primer col·loqui de l'Associació— va preparar el següent col·loqui, va convidar a casa seva, en un poble de Girona —Sant Privat d'En Bas— on ell tenia una casa on anava a l'estiu, tota la Junta de Govern i Tavani també, que n'era vocal; era una persona molt ben educada, molt seriosa; mai va dir una paraula mes forta que l'altra. Durant tots aquells anys totes les persones que van formar part de la Junta de Govern de l'Associació van tenir una convivència assídua.

El contacte, la col·laboració de Massot amb una figura polifacètica com Tavani, amb un erudit i un intel·lectual tan compromès amb la investigació però també amb la militància, va ser molt im-

portant. Tavani llavors ensenyava a la Universitat «La Sapienza» de Roma, on va ser professor de Filologia romànica fins que es va jubilar i de la qual va ser professor emèrit. Es dedicava al tema no solament del català sinó també d'altres llengües i literatures romàniques relacionades amb el català, com en el cas del gallec, del portuguès i de l'occità; sobretot ho feia des del punt de vista de l'Edat Mitjana però no exclusivament. Sempre explicava que era molt amic de diversos autors contemporanis (com, per exemple, de Rafael Alberti) i, doncs, la coexistència en ell d'interessos tant medievals com a contemporanis es basava també en el coneixement directe d'aquests escriptors. Basta recordar que va publicar l'antologia *Poesia catalana di protesta* (Bari, Laterza) l'any 1968, amb textos originals i traducció italiana. Aquesta antologia ens ajuda a entendre la dedicació de Tavani a la cultura catalana, en el sentit més ampli de la paraula, també des de la perspectiva del compromís: en aquell temps hi havia una dictadura a Espanya i, com que Itàlia havia passat per l'experiència del feixisme, molts desitjaven ajudar a contrastar el règim. Per això l'antologia de Tavani va ser important, perquè durant el règim franquista no hagués estat possible publicar-la, mai hagués pogut aparèixer un text com aquell en aquells anys. A més, com el mateix Tavani recordava, totes les persones que apareixien a l'antologia les coneixia personalment, sabia perfectament qui eren, tenia molt bones relacions amb aquests poetes i podia parlar amb ells: doncs, no es tractava tan sols d'investigació sinó, un cop més, de relacions personals, directes, molt estretes. Aquesta proximitat era possible perquè Tavani de seguida sintonitzava amb la gent: els poetes catalans que podien tenir poemes de protesta que proposar-li havien de tenir molta confiança per donar-li aquests poemes, perquè podien anar a la presó per això; si no haguessin tingut aquesta confiança no els hi haurien passat.

Tavani sempre va jugar un paper clau pel que fa al desenvolupament dels estudis catalans a Itàlia i no tan sols a Itàlia: la seva va ser una figura fonamental en aquest sentit, alhora amb una gran projecció internacional. Hi va haver un moment en què es va organitzar el Col·loqui de l'AILLC a Roma: era el VI Col·loqui de l'Associació, que es va celebrar del 28 de setembre al 2 d'octubre del 1982. El president del Comitè organitzador va ser el mateix Tavani; els que van coordinar el Col·loqui van ser ell i Giuseppe Sansone, que era l'altre estudiós que en aquell moment treballava sobre coses catalanes. Llavors, Tavani era el president de l'Associació, Sansone era vicepresident i Massot era secretari. Les actes d'aquell Col·loqui es van publicar a cura del mateix Tavani i de Jordi Pinell, un monjo de Montserrat que ensenyava al Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, a l'Aventino. Doncs, el seu paper pel que fa a la promoció i difusió dels estudis catalans va ser central i reconegut a nivell internacional: el 13 de gener del 1992 va rebre la *laurea honoris causa* per la Universitat de Barcelona i el 1997 la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. A més, durant la seva presència a la Junta de Govern de l'AILLC (1973-1994), va participar en un projecte que era al començament, perquè la catalanística encara estava molt poc difosa: a Espanya encara no es podia estudiar català i quan el mateix Massot va començar els seus estudis en aquest àmbit, hi havia una càtedra de català a Barcelona però poc més. Quan es va publicar el vol. V dels *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, sobre *El català a Europa i Amèrica* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982), Massot va demanar als amics que havia escampats per tot el món que col·laboressin; pel que fa a Itàlia, li ho va demanar a Tavani, tant pel que feia a la difusió del català al seu país com pel que feia a les activitats de l'AISC. Més endavant Tavani va col·laborar en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que es va celebrar a Barcelona en el maig de 1986 (les Actes del qual es van publicar en el volum *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*, Barcelona, Barcino, 1989). En aquella ocasió, Tavani va presentar una densa contribució sobre la *Història de la llengua* (p. 9-85), que després va ampliar i publicar com a volum (*Breu història de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1994). La seva participació va ser una mostra més del seu interès i del seu compromís amb la cultura catalana: el Segon Congrés, de fet, concretava la voluntat de connectar amb

el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, tot un esdeveniment històric per als estudis catalans, que es va celebrar en la mateixa Barcelona en el mes d'octubre de 1906. El Segon Congrés va oferir una reflexió aprofundida sobre la situació de la llengua catalana i la seva futura normalització i la presència dels participants en testimoniava el compromís personal amb la llengua, la literatura, la cultura però també amb la història i la societat catalanes. Finalment, als darrers temps del seu mandat com a president de l'AILLC, va demanar-li a Massot que fes un resum dels estudis literaris catalans per a la revista *Quaderni Ibero-Americani* (77, 1995), que oferia un *Omaggio alla Catalogna*, per a fer conèixer a Itàlia la literatura catalana i els seus autors més recents, perquè sempre va importar-li moltíssim la promoció i la difusió dels estudis catalans. Aquella va ser l'última vegada que els dos van col·laborar directament, en una publicació. Tot i això, van mantenir una relació molt estreta i es van trobar als diversos col·loquis que es van organitzar arreu d'Europa i del món. A més, el 1996 Tavani va recollir en el volum *Per una història de la cultura catalana medieval* (Barcelona, Curial) algunes contribucions fonamentals per a entendre el panorama de les lletres catalanes des dels orígens fins als segles XIV i XV.

De tot això, s'entén clarament que, durant aquells anys, la col·laboració científica entre els dos es va enriquir també d'un important component amistós, que naixia de la passió compartida i del compromís respecte a la cultura catalana, i que es va concretar en manifestacions d'apreciació intel·lectual mútua. Així va ser, efectivament, per exemple en el 1994, quan Massot va acabar de fer de secretari de l'AILLC i Tavani volia que es fes una miscel·lània en homenatge seu, però Massot li va dir que no. L'any després, quan Tavani va acabar el seu mandat com a president de l'AILLC, es va fer una cosa que normalment es feia, és a dir, posar en marxa una miscel·lània dedicada a ell, amb tres volums (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001-2002). També després d'aquella ocasió, a banda d'aquest homenatge, Tavani va col·laborar en diversos col·loquis, amb articles o pròlegs per a miscel·lànies en homenatge a expresidents, etc., i ho va fer amb la convicció i amb l'energia que van caracteritzar la seva activitat, que no era tan sols expressió de la seva feina d'estudis sinó també de l'home compromès amb la vida cultural i social del seu temps i de la societat en què vivia i la realitat catalana segurament representava per a ell un àmbit d'elecció, tant científic com a civil. A més, la seva empatia era immediata: de seguida sintonitzava amb la gent i era una persona molt sensible a les exigències dels altres. Tenia el costum d'ajudar tothom, especialment els que començaven la seva trajectòria investigadora i els que treballaven amb ell; li agradava posar en contacte la gent i les literatures per a promoure-les. Per exemple, inicialment en els Col·loquis de l'AILLC s'hi llegien ponències, però poc a poc es va començar a presentar-hi també comunicacions, per a permetre a altres participants que venien de lluny de venir convidats.

Tavani va ser reconegut internacionalment com a un dels investigadors de major relleu del seu temps, com demostren els premis que va rebre i el reconeixement unànime del món acadèmic i el 1991 Massot va poder assistir a la investidura de la seva laurea *honoris causa* per la Universitat de Barcelona. Tan sols pensant en el vessant català dels seus estudis i de la seva activitat, aquest aspecte resulta impactant. També era un home amb un gran sentit de la ironia. Quan en el 1997 la Generalitat de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi, com que ell no podia venir a rebre-la, va demanar a Massot que hi anés ell. Llavors, Jordi Pujol, que era President de la Generalitat, va dir-li a Massot: «Us veiem sovint», perquè l'havia rebuda per a si mateix, per *Serra d'Or* i finalment per Tavani. Després Antoni Badia Margarit els va convidar a dinar a casa seva i, en aquella ocasió, li va donar la Creu a Tavani i ell va fer com si fos una investidura, molt solemne però molt irònic.

L'última vegada que es van encontrar Tavani tenia idees de publicar els resultats d'algunes investigacions seves que estava a punt d'acabar, però feia moltes coses i dissortadament no sempre ha pogut terminar o concretar a través d'una publicació els projectes que tenia.

És amb aquestes paraules de Josep Massot i Muntaner, les paraules d'un estudiós com ell i d'un amic, que volem recordar la figura de Giuseppe Tavani: del filòleg, de l'investigador, de l'intel·lectual però també de l'home, d'una persona que tenia una gran capacitat d'empatitzar amb els altres, amb els col·legues, amb els joves que començaven la seva trajectòria i també i senzillament amb la gent. Sempre des d'una dimensió de compromís, tant professional com a humà. Tot un Mestre, al qual sempre li estarem agraïts pel que generosament ens va transmetre amb el seu magisteri i amb la seva profunda amabilitat.

Veronica ORAZI
Universit  di Torino
Institut d'Estudis Catalans

CARME PICALLO
(1950-2019)

La petja de Carme Picallo en la lingüista catalana va més enllà de la seva remarcable i reconeguda obra escrita. Les seves classes, tutories i conferències han influït en la manera d'analitzar els fenòmens gramaticals en generacions de lingüistes i professors de llengua. La seva formació inicial en l'àmbit de la filosofia i els estudis lingüístics en el marc teòric de la gram tica generativa li van despertar l'afany —que va saber encomanar als alumnes— de conèixer tot el que es relaciona amb la ment humana, concretat en la capacitat lingüística i les llengües que en són fruit i, molt especialment, en la gram tica de la llengua catalana.

Nascuda a Barcelona el 14 de març de 1950, Carme Picallo va fer els primers estudis a l'Escola del Parc del Guinardó —coneguda com Escola del Bosc—, hereva de la pedagogia de les escoles actives de la Segona República. Ella recordava amb respecte uns mestres que incitaven els alumnes a plantejar-se preguntes sobre qualsevol fet natural, humà o social per aparentment insignificant que fos. Ben segur que l'actitud inquisitiva i curiosa de Carme Picallo davant dels fets humans i la importància del seu mestratge en el desenvolupament dels joves investigadors universitaris no és aliena als principis de responsabilitat i autoexigència que regien aquell centre.

Llicenciada en Filosofia per la Universitat de Barcelona, el 1976 va anar a viure a Nova York, on va començar a estudiar lingüística. Del 1981 al 1984, amb una beca de la Generalitat de Catalunya, es va traslladar al Massachusetts Institute of Technology, on va poder assistir a les classes de lingüistes de la primera línia mundial, especialment a les de Noam Chomsky, amb qui va mantenir al llarg de la vida un contacte constant i proper. El 1985 es va doctorar en lingüística a la City University of New York amb una tesi titulada *Opaque Domains* dirigida per Robert W. Fiengo. En aquest treball inicia una de les l nies de recerca que més li van interessar i que m s reconeixement internacional li van aportar: la caracterització de l'abast i les propietats dels àmbits sintàctics (segons el tipus d'oració o de sintagma nominal) que determinen les relacions de correfer ncia a què estan sotmesos els elements nominals i els pronominals. Dins del marc generativista, s'havia considerat que les oracions amb el mode en subjuntiu eren paral·leles a les oracions en infinitiu pel fet de no tenir autonomia temporal i presentar *correlatio temporum* amb l'oració principal. Picallo es pregunt  com es podia legitimar un subjecte lèxic en una oració en subjuntiu si, com les d'infinitiu, no est  especificada amb trets temporals. La seva anàlisi pionera proposa que, aix  com una oració en infinitiu no té marques de concordança ni de temps, el subjuntiu té una marca de temps feble però una marca de concordança forta, i aix  és el que legitima la presència d'un subjecte explícit en l'oració. En segon lloc, es pregunta com és que *Jo vull que tu hi vagis*  s una oració ben formada en català i no ho és, en canvi, **Jo vull que jo hi vagi*. La impossibilitat de correfer ncia entre el subjecte de la principal i el de la subor-